

Reformy w wychowaniu publicznem

ku podniesieniu nauk w lwowskim okręgu administracyjnym

w upłynionem dziesięcioleciu.

(Dalszy ciąg. Obacz Nr. 42 i 43 Dodat. tygodniowego.)

II. Szkoły pośrednie.

a) Gimnazya.

Organizacya i skład gimnazyów w ogólności.

Nim przyszło do reformy w szkołach pośrednich w roku 1848, panował w gimnazyach system nauk odpowiadający zamiarom, dla których niższe i wyższe szkoły były w państwie zaprowadzone. — Zatem też przedstawiały niejako ciąg dalszy i rozjaśnienie tego co młodzież w szkołach normalnych w zawiązku i w treści tylko pobierała, a oraz uważane były za wrota i szkołę przygotowawczą do uniwersytetów, gdzie już doroślejsza młodzież w chlebobodajny — jak nazywano zawód nauk wstępowała. W tej też myśli ułożony był cały plan i rozkład nauk.

Rozłożone zaś były nauki na lat i klas sześć; a udzielali onych wydziałowi nauczyciele. Wydziałowy nauczyciel przyjmował ucznia w klasie pierwszej, i prowadził go lat cztery z klasy do klasy, aż do skończenia zawodu nauk tak zwanych gramatykalnych; tu oddawał ucznia swego Wydziałowemu z „humaniorów“ czyli nauczycielowi dwóch klas w gimnazyum ostatnich, a sam wracał znowu do klasy pierwszej rozpoczynać ten sam zawód czteroletni z nowym zacięciem gimnazyalistów, podczas gdy inni wydziałowi nauczyciele, którzy szli za nim, podsuwali się z uczniami swymi kolejnie na jego miejsce. W humaniorach ten sam był porządek, tylko że kolej przypadła co lat dwa na jednego, bo kurs humaniorów był tylko dwuletni.

Taki nauczyciel udzielał w swej klasie nauk we wszystkich przedmiotach z planu do gimnazyum przepisanych; osobny był tylko katecheta jeden, który w pewnych godzinach wykładał po wszystkich klasach naukę religii. A przedmiotem nauk były: przez wszystkie klasy, oprócz religii, język łaciński i literaloa rachunkowość, w czterech pierwszych arytmetyka, w ostatnich dwóch ćwiczenia algebraiczne, przyczem pierwsze początki geometrii, fizyki; a od trzeciej gram klasy zaczawszy szedł język grecki, historia i geografia; wszystko w taki sposób, ażeby się umysł młodzieży przygotował i oswoił z tem co na filozoficznym kursie dwuletnim dopiero dokładniej i obszerniej miało być wykładanem, a to było: religia, filozofia zawierająca psychologię, logikę, metafizykę i etykę, matematyka, fizyka, filologia, historia powszechna i naturalna. Te nauki uzupełniały i rozświecały w uczniu wiadomości nabyte w gimnazyum i usposabiały go do przejścia na uniwersytet.

Od roku 1848 zaszyły w gimnazyach austriackich zupełne zmiany; przeistoczyły się w istotnie pośrednie szkoły przez to, że sposobiąc młodzież do stanu jaki kto sobie na przyszłość obrać zechce, wprowadzają jeszcze młode umysły w dziedzinę umiejętności klasycznych, i torują im drogę do wyższej coraz doskonałości i postępu w oświacie.

Już z szkolnym rokiem 1848°, zapobiegając dowolności w udzielaniu i pobieraniu nauk, szkodliwej zawsze tam, gdzie doświadczenia niema, oddzielono dawny dwuletni kurs filozoficzny od uniwersytetów, gdzie ta dowolność panowała, a przyłączono go do szkół gimnazyalnych, przez co naukom gimnazyalnym przyznana została wyższa dążność, zaś umiejętnościom ogólnym, które kurs filozoficzny dwuletni traktował, przydzielono stałości zmianom nie uległej. Tym sposobem podniosły się gimnazya z lat sześciu na przeciąg lat ośmiu, i pozostawało im nadal tylko zreformować skład wewnętrzny i urządzić tryb nauk, ażeby odpowiedziały wyższemu przeznaczeniu szkół pośrednich, co też stosownie do norm organizacyjnych, które z ministerjum w roku 1849 wyszły, w ciągu następujących lat nastąpiło, a to w ten sposób:

Tam gdzie były potrzeby większe, gdzie większy napływ uczniów, a okoliczności ku podniesieniu nauk przychylniejsze, tam zaprowadzone zostały gimnazya, w ten sposób, jak się wyżej orzekło, to jest, gimnazyum z klas ośmiu złożone, każda klasa o kur-

sie całorocznym, i nazwane zostało zupełne czyli wyższe, w odróżnienie do innych gimnazyów niższych, składających się z klas czterech, najwięcej sześciu, tam gdzie okoliczności mniej uzupełnieniu sprzyjały. Lecz i to niższe gimnazyum tak w sobie jest urządzone, że składa o sobie całość zupełną, tak iż uczeń występujący z niego w zawód prywatny, przynosi ogólne wiadomości w życiu prywatnem potrzebne; powtóre, że służy oraz za szkołę przygotowawczą do wyższego gimnazyum, rozwijając w młodzieży pojęcie zawodu wyższych nauk, i usposobienie takie, że ztąd wprost przechodzić mogą do szkół realnych wyższych, i dalej na technikę.

Usposobienia takiego udziela uczniom niższe gimnazyum przez to, że wykład u nich przedmiotu naukowego idzie więcej popularnie, zastosowany do młodocianego pojęcia, a zawsze poparty przykładem i widokiem z doświadczenia brany; co już w klasach wyższego gimnazyum się zmienia; wykład tu staje się ostrzejszy, bardziej umiejętny, z wywodami czerpanymi w rozumowaniu, przezco umysł nabywa tęgości i tej dzielności, jakiej wymagają ściśle umiejętności na uniwersytecie wykładane, dokąd uczeń po szkołach gimnazyalnych wstępuje.

Wykładane obecnie po gimnazyach przedmioty nauk są: 1, religia; 2, języki, mianowicie: a) łaciński, b) grecki, c) ojczysty, d) krajowy, to jest używany w kraju obok ojczystego, e) język niemiecki, jeźliby już nie należał do poprzedzających, dalej f) inne żyjące języki, jako to: francuski, angielski; 3) geografia i historia; — 4) matematyka; — 5) historia naturalna; — 6) fizyka; — 7) filozofia, propedeutyka; — 8) kaligrafia; — 9) rysunki; — 10) śpiew; — 11) gimnastyka.

Już to kaligrafia, rysunki, śpiew, gimnastyka, zostawione są do woli ucznia; ale inne nauki są obowiązujące, wszelako z pewnem uwzględnieniem potrzeby i woli rodziców lub opiekunów, którzy ucznia do szkół oddają. W tej mierze woleń być może uczeń obowiązku uczenia się języka krajowego; jeźli się w ojczystym ćwiczy; może także nie uczyć się innych żyjących języków, prócz niemieckiego, który znać koniecznie musi, gdyż w nim idą wszelkie wykłady nauk.

Przytem podaje instrukcyja ministerjalna przepisy w jaki sposób traktowane i wykładane mają być te nauki. Każdy przedmiot z osobna ma właściwego nauczyciela, zatem ustają profesorowie wydziałowi, a w ich miejsce przychodzą tak zwani fachowi. Zaden zaś fach czyli zwiad nauk przed innym góry brać nie powinien; przeważać niema ani literatura wyłącznie klasyczna, ani wyłącznie ojczysta, ale wszystkie gałęzie nauk i wiedzy ludzkiej mają z równą dokładnością być traktowane, ażeby młody umysł pojął rzetelną ich żywiołową wzajemność, i nie zwichnął w drodze prawdziwego wykształcenia umysłu i serca.

Ażeby zaś pod względem dyscyplinarnym zapobiedz niebezpieczeństwu, jakiemu szkoła uleża by mogła przez to, że kilka fachowych nauczycieli wpływa na jedną klasę, powierza się pedagogicznemu zwierzchnictwu nad każdą klasą udzielnie jednemu z profesorów z władzą dyscyplinarną, poniekąd nawet i dydaktyczną, do którego odnoszą się inni profesorowie w sprawach dotyczących się tej klasy, gdzie on jest przełożonym. Lecz w sprawach ogólnych całego gimnazyum obchodzących, należy zarząd do dyrektora gimnazyalnego, który z urzędu przewodzi i prowadzi wszystko.

Przy wykładaniu nauk powinny się wprowadzić takie tylko używać książki, które otrzymały aprobację ministerjum oświecenia; wolno jednak gimnazyalnym zakładom dobrać w potrzebie stosownych książek, rozważywszy w poprzód czy mogą być dozwolone, albo lepiej, podawszy je pod rozpoznanie do ministerjum oświecenia.

Każde gimnazyum zaopatrzone musi być w zbiory, porządki i zasoby naukowe do objaśnienia rzeczy traktowanej; każde musi mieć własną bibliotekę, a to w dwóch oddziałach, ale nauczycieli jeden

drugi dla uczniów. Na sprawienie i utrzymanie tych porządków naukowych, pobierają gimnazya oprócz stałej dotacyi, jeszcze przychody z taks wstępnych, które każdy uczeń wstępując do gimnazjum, opłaca w kwocie dwóch złotych reńskich.

Po przebyciu roku nauki w jednej klasie gramatykalnej, przechodzi uczeń do drugiej następnie wyższej, jeżeli dobre okazał postępy, i należytej osiągnął dojrzałości to jest wiedzy potrzebnej, chcąc z pożytkiem słuchać dalszych nauk. Za tę ucznia dojrzałość i wiedzę, ręczy jego zachowanie się w ciągu roku, o czem wszyscy profesorowie sąd spółem wydają, a dla zapewnienia się że wyrok słuszny, i ażeby żadna nie zachodziła wątpliwość, odbywa się z końcem roku w każdej klasie ustny i pisemny egzamin translukacyjny, który mu daje świadectwo dalszego postępu z klasy do klasy. — Oprócz tych rocznych translukacyjnych świadectw, wydają się każdemu z uczniów jeszcze świadectwa semestralne, z oznaczeniem dostojności w szkole zastępowego, a które mu wyznacza miejsce, gdzie je ma w szkole zajmować. Takie zaświadczenie wydaje sam nauczyciel klasie przewodniczący, z własnego przekonania, i dla tego wolno mu jeżeli co wątpli, wyjątkowo na ten przypadek ucznia pod egzamin powołać.

Po skończeniu ośmiolecia nauk gimnazjalnych otwiera się uczniom przystęp do uniwersytetu; ale żaden niemoże być wprzód przyjętym na uniwersytet, ani go wolno wciągnąć do metryk wydziałowych a nawet ani na zagranicznych uniwersytetach nie znajdzie przyjęcia, jeżeli się nie wywiedzie świadectwem dojrzałości, to jest świadectwem z odbytych nauk gimnazjalnych z takim postępowaniem, któryby ręczył za uzdolnienie jego do nauk wyższych. Czego żeby mieć pewność, podaje się uczeń po skończonych naukach gimnazjalnych pod ścisły egzamin, a z pod tegoż wyjęci są tylko kandydaci do stanu duchownego.

Tryb w jaki się odprawiać mają te egzamina dojrzałości, przepisany jest rozporządzeniem z 26. maja 1851 roku. Kończąc ostatni, to jest ósmy rok nauk na wyższym gimnazjum, zapisuje się uczeń na popis, i w dzień na to przeznaczony odprawia go pisemnie i ustnie, pod zarządem inspektora gimnazjalnego. Odpowiedzie i wypracowania jego idą pod ścisłą rozważkę, a z ogółu się rozpoznaje, jaki jest stopień jego uzdolnienia. Udziela mu się zaś wtedy świadectwo dojrzałości, a tem samem zezwolenie do nauk dalszych, jeżeli przy egzaminie z każdego przedmiotu z osobna takie stawi z siebie dowody, że zna i rozumie swój przedmiot tak dalece, iż wątpliwości niema, że z pożytkiem dla niego będzie, gdy się dalej temu przedmiotowi poświęci.

Bezpośredni zarząd w gimnazjum prowadzi dyrektor z przyboczną ku pomocy Radą gimnazjalnych nauczycieli, którzy na konferencyach głos mają, częścią doradczą częścią stanowczą. Dyrektorem musi być zawsze jeden z nauczycieli samych, na nim polega szkoła cała, on nią bezpośrednio zarządza, i za nią jest odpowiedzialnym tak we względzie dyscyplinarnym jak i co do umiejętności.

Pośrednie zawiadostwo gimnazjami poruczone jest politycznej władzy krajowej, która je sprawuje za pośrednictwem inspektorów gimnazjalnych, mężów biegłych w zawodzie nauk, do urzędu wyższych władz przydzielonych. Z obowiązku objeżdżają kiedy potrzeba i okoliczność jakowa zachodzi, wszystkie gimnazya swojego okręgu, a w porze egzaminów dojrzałości zasiadają na popis przy głównych gimnazjach.

Organizacja i skład gimnazyów w lwowskim okręgu administracyjnym.

Ogólne te z r. 1849 przepisy w organizacji szkół pośrednich zaprowadzone były pod porę i po gimnazjach w lwowskim okręgu administracyjnym, znosząc lica czyli zakłady nauk filozoficznych, a tworząc wyższe i niższe gimnazya, w miarę potrzeb i dogodnych stosunków.

Liczył zaś okręg administracyjny lwowski do r. 1848, ośm gimnazyów, każde o sześciu klasach, mianowicie: dwa w samym Lwowie, a po jednym w Przemyślu, Stanisławowie, Samborze, Tarnopolu, Brzeżanach i Buczaczu; nadto miał trzy lica, we Lwowie, w Przemyślu i w Tarnopolu. — Odtąd powstało dziesięć gimnazyów; między nimi a) sześć wyższych, czyli zupełnych o ośmiu klasach, mianowicie: dwa we Lwowie, a po jednym w Stanisławowie, Przemyślu, Samborze i w Tarnopolu; dalej b) dwa niższe gimnazya w Buczaczu i w Brzeżanach, lecz nad którymi właśnie toczy się sprawa czyli nie dałoby się usystemizować je na wyższe o klasach ośmiu; nakoniec c) dwa niższe gimnazya o czterech klasach, jedno we Lwowie, drugie w Drohobyczu w samborskim obwodzie.

Zreformowanie takie niemożo obyc się bez kosztów i nakładów, skarb też publiczny nie małe wyłożył i wkłada sumy na utrzymanie i podniesienie tych Zakładów w jednym już tylko okręgu kraju naszego. Ale i to dodać winniśmy, że i gminy miejskie same od siebie, nawet wielu z prywatnych przyczyniają się do podniesienia lub założenia takich szkół pośrednich. Okażemy to przechodząc szczegółowo, jak się te wszystkie gimnazya przetworzyły.

Pierwszy zachodził przekształt w dwóch gimnazjach lwowskich z sześciu na ośm klas, zaprowadzając u nich dwuletni, niegdys licealny teraz gimnazjalny wyższy kurs nauk. Stosownie do norm organizacyjnych wyposażyć je trzeba było w zbiory, porządki i zasoby, pozakładać gabinety, muzea, biblioteki i ażeby to wszystko dogodnie umieścić, wypadało szukać i najmować obszerniejszych niż dawniej miały lokalności; a co wszystko administracya państwa ze skarbu publicznego zaopatrzyła. — Podobne przekształcenie zaszło także w Tarnopolu, gdzie po rok 1848 Jezuici utrzymywali gimnazjum i liceum. Mieli-ć oni wprawdzie niejaki wyposazenie, które teraz, gdy świeccy profesorowie zostali zaprowadzeni, spadło na korzyść Zakładu, ale iż owa dotacya była skromna, musiał rząd nowych przyczynić dochodów, i także dostateczniejsze sprzątać porządki naukowe. — W jednym tylko Przemyślu, gdzie przedtem było gimnazjum o sześciu klasach i liceum dwuletnie, obeszło się bez osobnego nakładu, gdyż tu dało się po prostu zjednoczyć obadwa Zakłady w jedno wyższe gimnazjum, przenosząc bez wielkiego zachodu, nauczycieli, porządki szkolne, zasoby naukowe; w jeden instytut zregulowany.

Z większym zachodem, luboć wydatkiem dla skarbu publicznego mniejszym, powstały dalsze gimnazya, gdyż powstały na prośby gmin miejskich i na ich koszt po części. Tak Sambor i Stanisławów, otrzymali wyższe gimnazjum, zapewniając pewny zasitek na utrzymanie dwóch klas im przydzielonych; a mianowicie: Sambor zobowiązał się najprzód: a) wystawić budynek szkolny, dogodny na umieszczenie klas ośmiu, ze wszystkimi przy nich podrzędnymi zakładami, i wyłożyć na to 4,000 zlr., sumę jaka z obliczenia kosztów budowy według dawnego planu wypadła; do tego przyjęła gmina na siebie opalać szkołę i dostarczać drzewa ile potrzeba na opał; b) oświadczyła się gmina, że będzie corocznie dopłacać z dochodów miejskich po 1,000 zlr. na pensye dla nauczycieli, a na koniec c) że wyznaczy stały fundusz roczny na sprawienie i utrzymywanie zbiorów i porządków szkolnych. — Stanisławów zaś, ażeby mieć wyższe gimnazjum zobowiązał się: a) dokładać rocznie po 500 zlr. z kasy miejskiej na utrzymanie gabinetu fizykalnego i historii naturalnej, tudzież i biblioteki; b) posprzątać porządki szkolne w tych dwóch nowo zaprowadzonych klasach, i zawsze je w dobrym utrzymywać stanie. — Dopraszają się także Brzeżany i Buczacz zaprowadzenia wyższego u siebie gimnazjum, oświadczyły się ich gminy, i wielu z prywatnych obywateli, że przyczynią posagu na ich utrzymanie; Brzeżany chcą dołożyć co potrzeba do tego co rząd potąd łoży, a Buczacz co niedostaje do funduszów Mikołaja Potockiego które stoi; ale sprawa ta jeszcze w toku czeka stanowczej uchwały.

Całe zaś nowe Zakłady, dwa niższe gimnazya o czterech klasach, powstały we Lwowie i w Drohobyczu.

Lwowskie zaprowadzić zagnęła konieczność, że niestawało miejsca dla uczniów cisnących się po wyższych gimnazjach we Lwowie. Dla dogodności założone więc zostało w roku 1850, przy drugim lwowskim wyższym, małe poboczne o czterech klasach gimnazjum, przyczem ministeryum uwzględniając oraz potrzeby publiczności, zaprowadzić nakazało w nim tryb nauk zupełnie taki jaki jest w zwyczaju w zachodnich obwodach Galicyi, gdzie język krajowy przeważnie jest polski, i wykład nauk także jest polski. Na prośbę lwowskiej gminy, raczył Jego ces. kr. apost. Mości odwołać zależność tego gimnazjum od wyższego, i nadać mu udzielną niezależną systemizacyą; zaczętem też składa teraz osobne gimnazjum, zaszczycone imieniem Jego ces. Mości „Franciszka Józefa“ i pobiera zaopatrzenie na etat przepisany ze skarbu publicznego. Miasto zaś Lwów pragnąc przynieść ulgę w wydatkach państwa zobowiązało się po wieczne czasy umieszczać ten Zakład zawsze kosztem własnym w gmachu publicznym.

Drohobyckie zaś gimnazjum fundowała sama gmina drohobycka w pamięć ocalenia Jego ces. kr. apost. Mości z pod ręki skrytobójczej r. 1853. Pragnąc przekazać potomnym łaskę i opatrność nieba nad krajem, przeznaczyła z dochodów swoich własnych, posag dostateczny na założenie szkoły, na opatrzenie jej w wszelkie potrzebne porządki; i na utrzymanie stale usystemizowa-

nego etatu nauczycielskiego, co wszystko wynosić będzie rocznie sześć do siedm tysięcy złotych reńskich. Najjaśniejszy Pan przychylając się do proźby obywateli drohobyckich, zezwolił raczył, patentem wydanym w kwietniu bieżącego 1858 roku, ażeby gimnazjum to szczytło się imieniem Miłościwego Pana „Franciszka Józefa“ i nadto postanowił raczył, by zostawało w uczestnictwie praw i swobód przysługujących podobnym Zakładom, i jako publiczne krajowe wydawało prawomocne świadectwa. Gimnazjum to otwiera się z bieżącym 1858 rokiem, będąc już zupełnie usystemizowane.

Z jakim pożytkiem dla kraju zostawały te gimnazya, i jak wielkiej dogadzają potrzebie, okazuje najspadniej liczba uczęszczającej młodzieży, która w naukach gimnazyalnych upatrywała dla siebie zaopatrzenie w przyszłym zawodzie życia. Dla sprawdzenia zestawiamy w tabeli poniżej statystycznie frekwencję od roku 1854 po koniec 1857; ale nadmieniamy przytem, że chociażby liczba uczęszczającej na nauki gimnazyalne młodzieży, niekoniecznie rok za rokiem wszędzie się podnosiła, porywechy byłby ztąd wniosek że potrzeba szkół gimnazyalnych niknie, lub że ochota i chęć do nauk w młodzieży upada. Raczej, widząc ile nowych Zakładów naukowych u nas w ciągu tych lat kilku powstawało, ile nowego rodzaju potrzeb, a szczególnie potrzeba nauk realnych i technicznych się wzmogła, służy nam owo po gimnazyach zmniejszenie za dowód, że młodzież czynnie się rzuca do nauk realnych, i że kraj się podnosi w industrii i przemysłowości.

Stan porządków zbiorów i zasobów naukowych w r. szkolnym 1857.

Gimnazya	Biblioteka Tomy	Gabinet fizyczny Aparata	Zbiory do historii naturalnej					Zbiory do nauk geograficznych					Zbiory do nauk matemat. i geom.	Zbiory monet	Rozmaite zbiory naukowe
			Dzieła z obrazami	do Zoologii	do Botaniki	do Mineralogii		Mapy	Atlasy	Globusy	Tellurya	Lunarya			
				Sztuki	roślin gatunki	w naturze	w modelach								
Lwowskie akademiczne	2,355	161	9	1,103	1,004	596	18	42	19	2	1	1	27	1	
Lwowskie wtóre	2,302	101	8	74	500	554	180	50	9	3	1	—	32	—	Fortepiano.
Stanisławowskie	2,394	142	11	179	1,169	488	303	44	10	2	—	—	18	1	12 tablic geometrycznych, 14 modeli rolniczych.
Samborskie	1,320	108	78	336	450	369	54	38	8	2	—	—	24	—	5 ksiąg muzykal.
Przemyskie	2,055	415	320	1,285	340	512	500	78	12	2	—	—	31	—	32 dzieł muzykal.; 165 wzorów do rysunku; 21 modeli gospodar.
Tarnopolskie	1,821	270	40	140	3,920	251	12	119	7	5	1	—	22	—	
Brzeżańskie	1,302	47	4	34	1,116	370	50	46	9	2	1	1	62	1	
Buczackie	312	64	14	809	393	220	120	28	2	3	1	—	30	—	18 tablic geometrycznych.

Luboć w tak kwitnym stanie okazują się gimnazya, niedochodził jednak rozwój onych z tym pospiechem, z jakim się reforma zapowiedziała. Ścisłemu w całej zupełności przeprowadzeniu reformy, stawał na przeszkodzie zupełny prawie brak nauczycieli, ludzi przejętych zasadami wyższej dążności, którzyby zapomniawszy trybu w jaki wdrożeni byli, teraz radzi nowemu powołaniu, umieli skutecznie wole i nowe postanowienia rządu. Praca też była niemająca, zbierać dostatnich sił nauczycielskich, a i w tem zawdzięczać mamy administracji państwa, że wszelkimi użyła sposobów, jakby podżywić ociążałość dawną i świeższe podprowadzić żywioły. Żeby w kraju nie znajdowały się talenta i młodzi ludzie z wyższem usposobieniem, o tem nikt nie wątpił; więc takich odszukiwał i powoływał rząd w ten zawód pracy, a gdzie zastał dawniejszych do stanu nauczycielskiego kandydatów, tych wprawiał w tryb nowy, nie szcędząc wydatku na wsparcie dla nich, owszem zdalniejszym wyznaczał dycty na podróż za granicę dla rozpatrzenia się po zakładach, jakie już były w Wiedniu i w Pradze. Tym sposobem użyskały teraz gimnazya ludzi bardzo zdalnych.

Przebieg czteroletniej frekwencji po wszystkich gimnazyach.

Gimnazya	1854	1855	1856	1857
Lwowskie akademiczne	495	515	556	497
Lwowskie wtóre	397	366	359	405
Lwowskie przyboczne wtóremu	110	119	123	121
Przemyskie	324	311	286	312
Stanisławowskie	301	313	314	291
Samborskie	377	395	332	331
Tarnopolskie	280	306	328	334
Brzeżańskie	167	180	196	197
Buczackie	225	226	247	204
Suma	2,676	2,731	2,741	2,692

Na opatrzenie bieżących potrzeb szkolnych wyznaczone są ze skarbu publicznego pewne stałe kwoty; wymieniamy z nich te co są tytułem dotacyi wyznaczone na sprawienie książek do biblioteki i na zaopatrzenie fizykalnego gabinetu. Każde wyższe gimnazjum o ośmiu klasach pobiera rocznie 70 zlr. na bibliotekę a 100 zlr. na gabinet fizykalny — brzeżańskie bierze na bibliotekę 20 zlr. — przytem wszystkim gimnazyom służy na własny użytek przychód z poboru taks przyjęcia, i wpływa na pomnożenie zasobów naukowych. Jak zaś wielkie są one, okazuje następująca tabela; powstawały wszystkie bez wyjątku prawie, dopiero z zaprowadzeniem reformy, po największej części z darów administracji państwa i łask prywatnych; gdyż przed rokiem 1819 nie bywało w zwyczajny by gimnazya własne utrzymywały muzea i gabinety.

Chodziło jeszcze inną uchylic niedogodność, a bardzo ważną, gdyż ukrócała postępu w literaturze krajowej, a nawet tamowała najgorliwsze nauczycieli usiłowania. Młodzież nie miała książek stosownych, książek z którychby czerpać mogła wzory z autorów języka swego, i oswajając się z duchem, który przodkowie jej i społeczeńsi przelali w literaturę ojczystą. Tej niedogodności zapobiegając, zajęła się administracja państwa wydaniem dzieł dobornych, a nadto powołała komisję z biegłych literatów, za staraniem których ułożone zostały z sumienną troskliwością, stosowne z autorów polskich dla szkół „Wypisy polskie“ — praca wdzięczna, iż dopełniała życzliwego dla narodu wezwania Rządu, i że młodzieży polskiej stręczyła sposobność kształcenia się w ojczystej literaturze.

Nie bez widocznej korzyści pozostały te troskliwe usiłowania Rządu; dotąd gimnazya roznieciły znacznie zamiłowanie w naukach; stojąc pod dyktando czynną, ogólną, gorliwą, przybyszą rok za rokiem dostatniejsze zasoby naukowe, siły nauczycielskie nadrastają, dobór profesorów i nauczycieli popiera ochotę w kształcącej się młodzieży, i wszystko zapowiada się najpiękniejszym rozwiciem.

(D. c. n.)

Ceny drobnej sprzedaży żywności we Lwowie,

w ciągu czwartej Dekady bieżącego stulecia.

Wykaz dziesięcioletni od roku 1832 po koniec 1841.

(Obacz Nr. 41 Dodat. tyg.)

Rok	Sty- czeń	Luty	Marzec	Kwie- cień	Maj	Czer- wiec	Lipiec	Sier- pień	Wrze- sień	Paź- dzier- nik	Listo- pad	Gru- dzień	Cena w prze- cięciu
	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	
1832	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	4	3 ³ / ₈
1833	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	4	3 ¹ / ₅	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	3 ¹ / ₅	4	4	3 ⁵ / ₈
1834	3 ¹ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ¹ / ₅	4 ³ / ₅	4 ³ / ₅	6	6	6	4 ¹ / ₈
1835	6 ² / ₅	6 ² / ₅	6	6	6	5 ³ / ₅	5 ³ / ₅	5 ³ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ¹ / ₅	5
1836	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
1837	3	3	3	3	3	3 ³ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ¹ / ₅	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	3 ² / ₈
1838	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
1839	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	3 ³ / ₅	4	4 ⁴ / ₅	4 ⁴ / ₅	4 ⁴ / ₅	4 ⁴ / ₅	4 ⁴ / ₅	4 ⁴ / ₅	4 ⁴ / ₅	4 ³ / ₈
1840	4 ³ / ₅	4 ⁴ / ₅	4 ⁴ / ₅	4 ⁴ / ₅	4 ⁴ / ₅	4 ⁴ / ₅	4 ⁴ / ₅	4 ⁴ / ₅	4 ⁴ / ₅	4	4	4	4 ⁵ / ₈
1841	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4

(C. d. n.)

Gorzelnie i browary w lwowskim okręgu administracyjnym.

Wydatek w sierpniu 1858 — 1857.

(Obacz Nr. 5, 9, 15, 18, 25, 26, 28, 32 i 40 Dodat. tygod.)

Nr.	Powiaty kameralne	W ó d k a								P i w o							
		Ilość gorz.	Ilość wiader zacieru	Ilość gorz.	Ilość wiader zacieru	Zestawienie w sierpniu 1858				Ilość bro.	Ilość wiader piwa	Ilość bro.	Ilość wiader piwa	Zestawienie w sierpniu 1857			
						Zajętych gorzelnii		Wydanych wiader zacieru						Zajętych browarów		Wydanych wiader piwa	
w sierpniu 1858	w sierpniu 1857	więc.	mniej	więcej	mniej	w sierpniu 1858	w sierpniu 1857	więc.	mniej	więcej	mniej						
1	Brody	2	960	—	—	2	—	960	—	23	4,010	18	2,979	5	—	1,031	—
2	Brzezany	7	10,888	1	202	6	—	10,686	—	13	1,355	10	1,350	3	—	5	—
3	Czerniowce	1	2,294	—	—	1	—	2,294	—	15	2,472	16	2,976	—	1	—	504
4	Kołomyja	6	165	10	1,134	—	4	—	969	4	880	6	635	—	2	245	—
5	Lwów	—	—	—	—	—	—	—	—	10	2,324	9	1,904	1	—	420	—
6	Przemyśl	3	348	—	—	3	—	348	—	18	3,764	17	4,248	1	—	—	484
7	Sambor	3	4,330	—	—	3	—	4,330	—	8	2,326	7	1,714	1	—	612	—
8	Sanok	—	—	1	2,610	—	1	—	2,610	11	1,253	11	1,091	—	—	162	—
9	Stanisławów	24	17,545	29	6,310	—	5	11,235	—	10	2,152	11	2,616 ^{20/}	—	1	—	464 ^{20/}
10	Stryj	4	7,049	1	152	3	—	6,897	—	11	2,436	10	2,115	1	—	321	—
11	Tarnopol	1	1,584	1	272	—	—	1,312	—	16	2,912	12	1,759	4	—	1,153	—
12	Zółkiew	—	—	—	—	—	—	—	—	12	1,419 ^{20/}	10	1,441	2	—	—	21 ^{20/}
Razem . . .		51	45,163	43	10,680	8	—	34,483	—	151	27,303 ^{20/}	137	24,828 ^{20/}	14	—	2,475	—
Do tego produkcyja w samym Lwowie:		11	5,082	12	4,806	—	1	276	—								
Suma ogólna:		162	32,385 ^{20/}	149	29,634 ^{20/}	13	—	2,751	—								

Augustów czyli Mosty wielkie. R. 1550, 1583, 1627, 1628, 1694 i 1759.

(Obacz Nr. 41, 42 i 43 Dodatku tygodniowego.)

August III. potwierdza przywileje Zygmunta Augusta i Stefana Batorego na przeistoczenie wsi na miasteczko a zatwierdzone już dawniej przez Zygmunta III. i Jana III.

Praeterea ut praedictum oppidum **Augustow** citius et firmitus coalescat, et major populi frequentia ad praedicti oppidi possessionem conveniat, dedimus et concessimus, damusque et concedimus omnibus subditis, et incolis, ac suburbanis eiusdem oppidi libertatem hinc ad decursum decem annorum sese continuo sequentium ab exactionibus Nostris, civilibus sive vulgo appellatis, ac ab omnibus et singulis alijs exactionibus et contributionibus pro Republicae necessitate laudatis et insitutis, ac imposterum laudandis et instituendis, quia et ab alijs omnibus accisae exactione dicta Czopowe excepta, necnon a foralibus civitatum, et oppidorum aliorum seu ab eorum solutione, mandantes prout mandamus exactori Terrae Belzensis modernae et pro tempore existenti, ac universis et singulis Capitaneis Nostris, ac eorum Vice-Capitaneis, ut praefatos incolas oppidi **Augustow** in hac libertate per Nos illis gratiose concessa ad decursum praescripti temporis conservetis ab illis nullas exactiones et contributiones Nostras publicas et privatas: exactione accisae excepta: sed nec foralia, pontalia, portoria, aut thelonia antiqua, novis exceptis, exigatis nec exigi faciatis seu permittatis. Quibus quidem decem annis expiratis praefati oppidani et suburbani eiusdem oppidi **Augustow** dicta theloniae, foralia, pontalia, portoria, aggeralia in illis locis omnibus tali modo solvant, quem admodum reliqui cives civitatum et oppidorum Nostrorum solvant, et futuris temporibus solvent. Absolvimus etiam et liberamus cives dictos praesentes futurosque ab omni genere podvodarum causa negotiorum Nostrorum et Reipublicae exhibendarum, sola duntaxat rerum pertinentium ad culinam Nostram simul et Reginalis Majestatis, quaecumque et quamdiu Nos in eo ipso oppido degere contigerit, tum in veniendo et ad proximum oppidum exeundo pro Nobis reservata. Praeterea in sylvis et nemoribus omnibus generaliter capitaneatus Belzensis facimus illis excindendorum lignorum et arborum plenam potestatem tam pro aedificijs construendis, quam usu domestico, arboribus duntaxat mellificiorum exceptis. Similiter et pecoribus pascuisque eorum, ac omni armentorum gregi ubique in campis, borris, sylvis, nemoribus et indaginis pascua libera esse volumus absque tamen damno segetum, et pratorum Nostrorum, liberos quoque et immunes praesentibus facimus civium Leopoliensis more ab omnibus et singulis laboribus, et angarijs castrensis, praeterquam ad reparandum aggerem, et molendinum unum sub ipso oppido per Capitaneum Nostrum extruendum, si quando ea necessitas ingruerit, adstrictos illos esse volumus perpetuo.

Aby zaś przerzeczony miasteczko **Augustow** tem skorzej i pewniej się powiększało, a lud osadniczy do niego tem liczniej napływał: daliśmy i przysniali nadto, jakoż dajemy i przyznajemy wszystkim poddanym, mieszkańcom i przedmieszczanom tego miasteczka do końca dziesięciu, odtąd nieprzerwanie po sobie następujących lat wolność od podatków Naszych i miejskich szosem pospolicie zwanych, także od wszelkich innych poborów i danin na potrzebę Rzeczypospolitej uchwalonych i ustanowionych lub później uchwalic i ustanowic się mających, niemniej od wszelkich innych krom opłaty akcyznej Czopowe zwanej, tudzież od targowego drugich miast i miasteczek czyli od onego placenia. Nakazujemy więc Poborcy Ziemi belzkiej teraz i potem będącemu, także wszystkim Starostom i ich Podstarościm, aby od przerzeczonych mieszkańców miasteczka **Augustowa** w tej przez Nas łaskawie danej wolności do upływu czasu wyżej oznaczonego zachowali, i od nich śadnych poborów lub podatków krajowych i prywatnych: krom opłaty akcyznej, także targowego, mostowego, przewozowego albo cła dawnego, wyjąwszy nowe, ani sami nie wymagali i nie ustanawiali, ani drugim wymagać i ustanawiać nie kazali i nie dozwolili. Gdy zaś owe dziesięć lat upłyną, przerzeczeni mieszkańcy i przedmieszczanie tego miasteczka **Augustowa** opłaty celne, targowe, mostowe, przewozowe, grobelne we wszystkich innych miejscach tym sposobem opłacać mają, jako drugich miast i miasteczek Naszych obywatele opłacają i na przyszłość opłacać będą. Uwalniamy też wspomnianych mieszczan od wszelkich podwód w sprawach Naszych i Rzeczypospolitej dostarczać się mających: zastrzegając Sobie jedynie podwody pod rzeczy do kuchni Naszej należące; również i pod rzeczy Jej Mości Królowej, kiedykolwiek i póki Nam w temże miasteczku zatrzymać się wypadnie; tudzież przy sjeżdżeniu i wyjeździe do najbliższego miasteczka. Nadto we wszystkich lasach i gajach starostwa belzkiego drwa i drzewa tak na budynki jako też na domową potrzebę wyrębywać dajemy im zupełną wolność, wyjąwszy drzewa s barciami. Równie wola Nasza jest, aby bydło ich, stada i trzody wszędzie na polach, w borach, lasach, gajach, ostępach miały wolne pastwiska, bez szkody jednak w zasiewach i łąkach Naszych. Uwalniamy ich także i podobnie jako Mieszczan lwowskich wolnymi czynimy niniejszem od wszelkich robocizn i posług zamkowych, lecz chcemy: aby do naprawy grobli i mlyna, pod samem miasteczkiem przez Starostę wystawic się mającego, po wieczne czasy należeli, jeźliby tego potrzeba kiedy wymagała. (C. d. n.)